

Pregledni znanstveni članek/Article (1.02)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 79 (2019) 3,705—725

Besedilo prejeto/Received:10/2019; sprejeto/Accepted:11/2019

UDK/UDC: 27-46:796

DOI: <https://doi.org/10.34291/BV2019/03/Segula>

Andrej Šegula

Transhumanizacija v športu in pastoral

Transhumanisation in Sport and Pastoral Care

Povzetek: Šport je sestavni del našega življenja. Od nekdaj se je človek ukvarjal z gibanjem (tek, lov ...), ki je nato preraslo v začetek športnega udejstvovanja kot reakcije in njegove institucionalizacije. Danes se vse bolj srečujemo z vprašanjem, kje so meje športa. Do kod sega njegovo služenje zdravju in dobremu počutju, saj to sodi v okvir »humanega športa«. Ko preide v sredstvo (ekonomsko, rekordno ...) za doseganje rezultatov ne glede na sredstva, govorimo o transhumanizaciji športa. V tem kontekstu lahko razumemo dokument *Dati vse od sebe*, s katerim Cerkev želi odpreti vrata športu. Spregovori o definiciji športa, o njegovi zgodovini, pa tudi o »nevarnostih«. Na koncu pokaže polja možne pastore (Cerkev v športu in šport v Cerkvi). Ko razmišljamo o viziji znotraj transhumanizacije športa, nastopi vprašanje, kaj lahko naredimo in česa ne. Ali bomo samo pasivni opazovalci, nasprotniki ali soustvarjalci?

Ključne besede: šport, evangelizacija, papež Frančišek, pastoral, transhumanizacija

Abstract: Sport is a component part of our lives. People have always undertaken some sort of movement (running, hunting, etc.), which later grew into the beginning of sport as recreation and its institutionalisation. Today, we are increasingly faced with the question of where the limits of sport are. How far does its service to human health and well-being reach, which belong within the framework of "humane sports"? When it becomes a means (economic, record, etc.) for the achievement of results regardless of the means, we can speak about the transhumanisation of sport. The document entitled *Dare il meglio di se*, with which the Church wishes to open its doors to sport, can be understood in this context. It speaks about the definition of sport, its history, and its "dangers". Towards the end, it indicated fields of possible pastoral care (the Church in sport and Sport in the Church). When we think about the vision within the transhumanisation of sport, we are faced with the question of what we can and what we cannot do. Are we going to be just passive observers, opponents, or co-creators?

Keywords: sport, Evangelisation, Pope Francis, pastoral care, transhumanisation

1. Uvod

Šport je sestavni del življenja, sestavni del svetovnega dogajanja. Tudi papež Frančišek in z njim vsa vesoljna Cerkev se vedno bolj zavedata, da je šport lahko dobro vstopno mesto za novo evangelizacijo. Dne 1. junija 2018 je v Vatikanu izšel dokument z naslovom *Dati vse od sebe (DVS)*, ki ga je pripravil in izdal Dikasterij za laike, družino in življenje. V uvodnem pismu papež Frančišek poudari, da je šport »privilegirano področje, na katerem se ljudje srečujejo, ne da bi delali razliko med rasami, spoloma, veroizpovedmi in ideologijami, kjer lahko radostno tekmujejo in dosegajo skupen cilj« (DVS 5) in da je šport »sredstvo za formacijo« (DVS 6). Papež Frančišek je dne 8. maja 2015 v nagovoru italijanski teniški federaciji dejal: »Cerkev se zanima za šport zato, ker je v njenem jedru človek, človek kot celota, in priznava, da športno udejstvovanje vpliva na formiranje, medosebne odnose in duhovno plat človeške osebe.« (DVS 10) Šport namreč pomaga pri celostni vzgoji mladega človeka. Ob vseh pozitivnih platih pa ne želimo spregledati pasti, ki se skrivajo v športu, če prerašča meje »zdravega športa« in vodi vse do transhumanizacije športa.

Kristjan Verbič se je že leta 2003 spraševal: »Kaj šport bo?« V svojem članku z naslovom *Temeljni problemski zastavki filozofije športa se sprašuje, kdo s kom tekmuje: »Seveda, vsak z vsakim, hkrati pa bodo to inštituti, klinike, fundacije, korporacije in morda tudi države s pripadajočo folkloro. Vprašanje pa je seveda globlje filozofsko: kdo in do kod je človek in kje/kdaj bomo upravičeno govorili o (pol)robotih, androidih, kibernetičnih, bioničnih, izpopolnjenih ali »sfriziranih« ljudem ter spet o popolnoma novih bioloških vrstah, s poudarjenimi ali popolnoma predrugačenimi posameznimi lastnostmi in sposobnostmi.« (Verbič 2003, 81–82) Glede na to, da je Cerkev vesoljna in so mnogi športniki kristjani, se moramo vprašati, na kakšen način Cerkev prihaja naproti temu sodobnemu pojavu.*

2. Gibanje, šport za dobro počutje

Dokument DVS povzema zgodovino športa. Pravi, da je Cerkev že od samega začetka svojega obstoja vključena v dialog s športom. »Znano je, da je sv. Pavel poganom pojasnjeval krščansko življenje s pomočjo metafor iz sveta športa. Laični katoliki so se v srednjem veku ob praznikih in ob nedeljah (torej dobršen del leta) ukvarjali z igrami in športom, kar je bilo teološko podprto v zapisu sv. Tomaža Akvinskega, ki je zatrjeval, da so lahko »igre krepostne«, ker je krepost povezana z zmernostjo.« (DVS 12–13) V sodobnem svetu nastopa šport v povezavi z industrijsko revolucijo, ki mu je izročila v roke družbeno, politično in gospodarsko plodna tla oziroma sredstvo, s katerimi se je začel širiti po svetu (DVS 13). Šport se tako širi v vse pore človekove eksistence.

Šport¹ je obstajal skozi celotno človeško zgodovino (Gerjolj 2003, 51–59). Papež sv. Janez Pavel II. ga označi kot tipični fenomen sodobnosti. Papež poudarja,

¹ Beseda šport naj bi izvirala iz angleškega glagola *to desport*, ta pa iz starofrancoskega *desport*, to pa pomeni kratkočasiti se, razvedriti se, zabavati se (Veliki splošni leksikon DZS, sedma knjiga, str. 4247). Skrajšana oblika *sport* naj bi prvič nastopila v 15. stoletju. Danes ima beseda *sport* mednarodno veljavo z istim pomenom. V vsakodnevni rabi ta pojem označuje obliko telesne dejavnosti, igro ali tekmovalstvo (Slovar slovenskega knjižnega jezika).

da se v športu kljub njegovi pradavni zgodovini v zadnjih dveh stoletjih dogajajo radikalne spremembe. Nekoč je športne discipline izoblikovala kultura, kateri so pripadale. Prav nasprotno pa je sodobni šport združljiv s skoraj vsemi kulturami, to pa pomeni, da je presegel nekdanje razmejitve med kulturami in narodi (DVS 18). Šport postaja univerzalen, odprt do vsakega, hkrati pa v iskanju najboljših.

V tem kontekstu ne moremo mimo Pierra de Coubertina, ki je na koncu 19. stoletja vse tradicije združil in jih povezal z zamislijo o olimpizmu. Coubertin je imel v mislih globalni pedagoški program za vzgojo mladih po vsem svetu, njegov glavni cilj so bili mir, demokracija, mednarodno razumevanje in prizadevanje za človeško popolnost. Coubertin je želel razširiti zamisli o olimpizmu in zato ustanovil olimpijske igre (DVS 19). V bistvu so olimpijske igre »zdrave« in imajo dobre temelje. Te igre gredo naproti mlademu človeku, ki si želi gibanja, ki si želi zdravega dokazovanja.

Pojmovanje športa danes? Strokovnjaki imajo težave pri oblikovanju definicije. Jernej Pisk je v članku Svetopisemski pogled na šport zapisal, da je šport lahko igra, rekreacija ali tekmovanje. Vsebuje psihološke in fizične vrednote. Razvija moralne kreposti in nas socializira. Šport pa je lahko tudi poklicno delo, obrt, služba, zaposlitev. Vsekakor so danes nekateri segmenti športa tudi velik posel (Pisk 2005, 2–3). Prav zaradi razvejanosti najrazličnejših športnih panog, pa tudi zaradi razpona od amaterske oblike vse do »ultra« profesionalnega športa se odpira toliko vzporednih področij.

Po mnenju nekaterih strokovnjakov se globalni šport uporablja v ideološke namene, kadar se jeziček na tehničar nagne v korist Zahoda in bogatih, in takrat, ko preprosto utrjuje obstoječe strukture moči ali razširja kulturne vrednote elite (Reid 2010, 180–185). Vse to kaže, kako tanek led je med »zdravim duhom v zdravem telesu« in najrazličnejšimi deviacijami.

3. Meje in transhumanizacija športa

Dokument DVS nam o športu spregovori celostno. Četrto poglavje tako govori o *Izzivih v luči evangelizacije*. Zelo dobro predstavi pozitivne plati, ne zatiska pa si oči pred zlorabami. Na eni strani spodbuja človeške vrednote, na drugi strani pa kritizira vse napačne usmeritve. Takole zapiše: »Ker je šport tako zelo pomemben za toliko ljudi, se lahko spremeni v sredstvo za druge interese, politične namene, napenjanje mišic, slepo sledenje finančnemu dobičku ali nacionalistično uveljavljanje sebe, kar ogroža avtonomijo športa in njegovih notranjih dobrin.« (DVS 46) Papež Frančišek je v nagovoru članom Evropskega olimpijskega komiteja 23. novembra 2013 dejal: »Ko se šport obravnava izključno znotraj gospodarskih parametrov ali za namene zmage za vsako ceno, obstaja tveganje, da zreduciramo športnike na nič drugega kot na trgovsko blago, namenjeno povečanju dobička. Isti športniki stopijo v sistem, ki pomete z njimi, pozabijo, zakaj so se zares začeli ukvarjati z njim, pozabijo na radost igre.« (DVS 47) S temi besedami zadene bistvo nevarnosti »nezdravega pretiravanja« v športu. Lahko bi celo rekli, da je to poskus definiranja transhumanizma z očmi najvišje cerkvene oblasti.

Fizične, spolne in čustvene zlorabe otrok, ki so jih zagrešili njihovi trenerji ali drugi odrasli, neposredno žalijo mladega človeka, ustvarjenega po božji podobi, in sramotijo tudi Boga (DVS 47). To je nova deviacija, ki meče senco na področje športa.²

V tem kontekstu lahko govorimo o prekoračenju meja. Imenuje se transhumanizacija³ človeka, ki prestopi v svet »programiranega športa« (politični, ekonomski in drugi interesi; poživila in najrazličnejše zlorabe). Dokument spregovori o štirih specifičnostih, ki pomenijo izziv.

– *Razvrednotenje telesa*. Igralec ameriškega nogometa je po koncu svoje kariere komentiral: »Paradoksalno sem se zavedel, kako odrezan in odstranjen sem bil iz svojega telesa. Svoje telo sem spoznal bolj temeljito, kot ga večina ljudi kardakoli v življenju. Vendar sem ga uporabljal in ga imel za stroj, za nekaj, ker je moralo dobro delovati, za kar sem moral dobro skrbeti in ga dobro nahraniti, da je opravljalo točno določeno nalogo.« (DVS 50) To je prestop meje, transhumanizacija človeka. Prvotni namen športa je deformirano presežen.

– *Doping*. S seboj prinaša več resnih moralnih težav, ker ne ustreza vrednotam zdravja in poštene igre. Pomeni tudi dober zgled tega, kako mentaliteta »zmage za vsako ceno« kvari šport in vodi do kršenja njegovih bistvenih pravil (DVS 51). Prevaro lahko izvede športnik sam, lahko pa se zaradi pritiska sponzorjev z uporabo mehanskih pripomočkov izvede v širši skupini ljudi, dogaja se tudi manipulacija na širši ravni.

– *Korupcija*. Dokument zapiše: »Če se nešteto športnikov in športnih navdušencev zavaja zato, da lahko peščica brezsravno obogati, je ogrožena tudi integriteta športa.« (DVS 52)

– *Navijači in gledalci*. Vloga gledalcev v športu je lahko mešana. V nekaterih primerih prezirajo igralce in navijače nasprotne ekipe in sodnike. Njihovo vedenje lahko vodi do besednega (petja sovražnih pesmi) ali fizičnega nasilja (DVS 53).

Vse te deviacije privedejo športnike v situacijo, ko prestopijo mejo športa, ki je namenjeno dobremu počutju in užitku. V strokovni literaturi se najde izraz patološki perfekcionizem, pa tudi socialna patologija (Topič in Petrović 2007, 91–111). To je zloraba. Po drugi strani pa se vprašamo, kje so meje in kam bo to vodilo športnike, če se v procesu transhumanizacije ne bodo postavile meje.

V svetu je že kar nekaj avtorjev, ki se ukvarjajo z omenjeno problematiko, na katero lahko gledamo z medicinskega, pravnega, filozofskega in še s kakega vidika. Avtor Michael J. McNamee se je v svojem članku *Transhuman Athletes and Pathological*

² Anka Pirš, Učitelj nas je nadlegoval, 14. oktober 2019. <https://www.rtvlo.si/#174644397> (pridobljeno 14. oktobra 2019).

³ Dr. Niklas Boström je švedski filozof z obsežnim znanjem iz fizike, nevrotehnologije, matematične logike in umetne inteligence, ki si je zaradi kariere v angleško govorečem svetu nadel temu primerno poenostavljeno ime. Vodi Inštitut za prihodnost človeštva, ki je del Fakultete za filozofijo na Oxfordski univerzi, na kateri seveda tudi predava kot redni profesor. Preden se je preselil v Anglijo, so njegova predavanja poslušali študentje na ameriškem Yalu. Po njegovem mnenju obstaja nemajhna možnost, da bomo prihodnost, ki jo danes označujemo za »daljno«, dosegli že v tem stoletju. Prepričan je, da bo naravna človeška evolucija s tehnološkim razvojem postajala vse manj pomembna. Ne bi ga presenetilo, če bi izvedel, da živi v simulirani realnosti (Zgonik, Staš, 2009. Znanstveni prerok. Mladina, 29. januar. <https://www.mladina.si/46052/znanstveni-prerok/>) (pridobljeno 24. oktobra 2019).

Perfectionism: Recognising Limits in Sports and Human Nature lotil tega dogajanja zelo temeljito. V samem uvodu izpostavi dejstvo, da se danes šport večinoma pojmuje kot teženje k perfekcionističnim praksam (skoraj nadnaravna popolnost). Nastajajo velike napetosti med tem, kar je možno (ne glede na moralne in druge norme), in onim, kar je zaželeno, napetosti med športniki samimi in njihovimi trenerji, napetosti v najrazličnejših organizacijah. Med razpravami o športu in bioetiki najdemo tudi razprave, ki izpostavljajo, da bi mogel šport postati kraj, kjer bi se lahko spreminjala sama človekova narava (Miah 2003, 118). Avtorji, ki se ukvarjajo s to problematiko, se nekak bojijo, kaj bi se zgodilo, če bi »ustvarili« nadčloveškega športnika.

Zanimivo je, da si je avtor Michael J. McNamee zastavil vprašanje, ali so bile olimpijske igre 2012, ki so potekale v Londonu, prve transhumanistične olimpijske igre. Avtor ima pred očmi vse vrste posegov: od optimizacije na področju bioloških znanosti do genetskih testov in vse do najrazličnejših protetičnih pripomočkov. Razvoj pa se še ni ustavil – človek se sprašuje o mejah oziroma dometu vseh teh poskusov in testiranj (McNamee 2013, 186). Pomikamo se torej v smeri »nadenaravnega« perfekcionizma, ki nima meja. V bistvu ostane odprto vprašanje človeka in spoštovanje njegove integritete.

4. Cerkev in možne alternative v odnosu do transhumanizacije športa

Cerkev se je vedno zavedala pomena športa. Sv. Janez Pavel II., sam velik športnik, je na najvišji ravni priznal, kako pomembno je sodelovati s športom in z njim vzpostaviti dialog (Gerjolj 2003, 59). Po jubilejnem letu 2000, na katerem je na olimpijskem stadionu v Rimu pridigal več kakor 80 000 mladim športnikom, je sklenil ustanoviti Urad za Cerkev in šport, ki od leta 2004 dalje preučuje in spodbuja krščansko vizijo športa s poudarkom na njenem pomenu za oblikovanje bolj človeške, miroljubne in pravične družbe, usmerjene k evangelizaciji (DVS 13–14). Morda je prav ta urad »poklican«, da postane pozoren tudi na aktualno problematiko, povezano s transhumanizacijo na področju športa.

V dokumentu DVS se avtor poigra z besedami, ko pravi, da je »Cerkev doma v športu«, potem pa v nadaljevanju »Šport je doma v Cerkvi«. To sta dva pomembna pristopa.

Cerkev je doma v športu. Cerkev se ne izogiba soodgovornosti za razvoj športa in njegove usode, zato želi vzpostaviti dialog z različnimi športnimi organizacijami in športnimi ustanovami in se zavzemati za humanizacijo sodobnega športa. Ob vprašanju zlorab in transhumanizacije v športu lahko (mora) Cerkev ponudi vrednostno in moralno vizijo (DVS 56). Poleg apostolata številnih laikov tudi veliko duhovnikov v župnijah in športnih združenjih sodeluje v amaterskih športnih ekipah ali opravlja duhovniško službo v profesionalnih klubih in na olimpijskih igrah (DVS 56). V raznih delih sveta se je že vpeljala tradicija odpiranja vrat Cerkve za mlade, ki se pogosto združujejo v kontekstu športa in iger. Cerkev torej prepozna celo paleto možnosti, ki so vključene v kontekst sodobne resničnosti športa.

Šport je doma v Cerkvi. DVS je kratek in jasen: »Človek, ki je ustvarjen po božji podobi, je pomembnejši od športa. Človek ne obstaja zato, da bi služil športu, ampak mora šport služiti človeku v njegovem celovitem razvoju.« (DVS 58) Ko v športnem življenju spoštujemo dostojanstvo človeške osebe in se šport ne izkorišča za gospodarske, medijske in politične cilje, lahko postane model za vsa področja življenja (DVS 59). Globoki pomen športa je v tem, da nas lahko vzgaja in vodi k polnosti življenja in k odprtosti za izkušnjo transcendence (VDS 59). Tako Cerkev šport vidi kot vzgojno izkušnjo; kot katoliško vzgojo; kot prostor, ki ustvarja kulturo srečanj in miru; kot delo usmiljenja; kot kulturo vključevanja. Prav tako dokument izpostavi kraje, kjer naj bi se gojilo šport kot pastoralno priložnost: družine (starši kot prvi učitelji), župnije (oratoriji oziroma mladinski centri), šole in univerze, amaterski športni klubi in profesionalni šport.

Čeprav dokument DVS opozarja na »nevarnosti«, se upravičeno sprašujemo, koliko imamo realnega vpogleda v problematiko transhumanizacije. Na eni strani si težko predstavljamo, kam lahko »odplava« transhumanistično poseganje na področju športa, prav tako pa si na drugi strani težko predstavljamo vlogo Cerkve pri prizadevanju za preprečevanje zlorab. Sprašujemo se, ali so verbalni načini (dokumenti, predavanja, govori ...) dovolj in edino sredstvo.

5. Namesto sklepa

Sv. Janez Pavel II. je izpostavil »relativnost športa v odnosu do prvenstva človeške osebe, tako da se drugotni pomen športa poudari v božjem ustvarjalnem načrtu. Zato je treba na šport gledati v dinamiki služenja in ne dobička.« (DVS 68) To je temeljna drža, ki naj bi jo imeli v odnosu do športa. V človeku smo vedno iskali najboljše – in to je legitimno. Vprašanje pa je, kje je meja v iskanju teh optimumov (genetske spremembe, umetna inteligenca, protetika ...). Tako avtorji, ki se ukvarjajo s temi področji, upravičeno uporabljajo izraz: »patološko pojmovanje perfekcionizma« (McNamme 2013, 196).

Kljub vsem pomislekom ima Cerkev veliko priložnost, da uporabi šport kot vstopno polje za svoje pastoralno delovanje. Prav tako je poklicana, da išče svoje mesto v športnih institucijah (strukturah), v katerih lahko posredno ali neposredno vpliva tudi na sooblikovanje mnenja in odnosa do transhumanizacije.

Reference

Dikasterij za laike, družino in življenje. 2019. Dati vse od sebe [Dare il meglio di se]. Cerkevni dokumenti 157. Ljubljana: Družina.

Doupona Topič, Mojca, in Krešimir Petrovič. 2007. *Šport in družba (sociološki vidiki)*. Ljubljana: Fakulteta za šport.

Gerjoli, Stanko. 2003. Šport in religiozna dimenzija

življenja. V: *Filozofija športa*, 51–59. Ur. Dušan Macura in Milan Hosta. Ljubljana: Fakulteta za šport.

McNamme, Michael. 2013. Transhuman Athletes and Pathological Perfectionism: Recognising Limits in Sport and Human Nature. V: *Athletic Enhancement, Human Nature and Ethics*. Zv. 52, 185–198. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5101-9_10

Miah, Andy. 2003. *Genetically modified athletes*. Abingdon: Routledge, 228.

Pisk, Jernej. 2005. Svetopisemski pogled na šport. *Tretji dan*, št. 1/2:2–18.

Reid, Heather. 2010. *Introduction to the Philosophy of Sport*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Verbič, Kristjan. 2003. Temeljni problemski zastavki filozofije športa. V: *Filozofija športa*, 81–82. Ur. Dušan Macura in Milan Hosta. Ljubljana: Fakulteta za šport.